

Kwaliteit belonen in het hoger onderwijs?

De Onderwijsraad heeft op 24/7/2007 op verzoek van het Ministerie een voorlopig advies uitgebracht over de bekostiging van opleidingen in het Nederlandse hoger onderwijs, en met name over een opslag ter beloning van onderwijskwaliteit.¹ De raad stelt voor excellente opleidingen een onderwijsopslag van 25% te geven. Maar wat is excellent? Volgens de raad voldoen excellente opleidingen aan twee criteria: a) de kwaliteit en het opleidingsniveau van de docenten is excellent en b) de eindwerkstukken van de studenten zijn excellent. De raad gaat er daarbij van uit dat één op de vijf opleidingen voor deze kwaliteitsopslag in aanmerking komen. Volgens mij is dat een pervers voorstel.

Van de kwaliteit en het opleidingsniveau van de docenten, het **eerste criterium** van de Onderwijsraad, geeft het NVAO-Accreditiekader Bestaande Opleidingen H.O. (p.17) een nadere definitie:² 'De inzet van personeel is een belangrijke conditie voor kwaliteit (...). Voor het HBO gaat het met name om kennis en ervaring van docenten aangaande de uitwisseling met de beroepspraktijk, voor het WO om het actief bedrijven van wetenschappelijk onderzoek. Bij de daartoe in aanmerking komende WO-opleidingen dienen docenten ook te beschikken over kennis van en inzicht in de desbetreffende beroepspraktijk. De instelling zal verder moeten aangeven (...) wat de kwaliteit van dit personeel is. (...) Met het facet "kwaliteit personeel" worden de kwalificaties in bredere zin bedoeld, dus niet alleen de vakspecifieke kennis maar ook ervaring en vaardigheden. Deze kunnen bijvoorbeeld in een curriculum vitae of portfolio zijn neergelegd.'

Ik beweer dat het voorstel van de Onderwijsraad *pervers* is. Bij zo'n groot woord past een grondige argumentatie. Welnu:

- Het voorgestelde criterium strekt zich niet uit tot de vraag of studenten excellent onderwijs krijgen, maar alleen tot de vraag of studenten excellent onderwijs *hadden kunnen* krijgen als de staf voldoende tijd en inspanning in het onderwijs zou hebben gestoken. De student-staf ratio en de toewijding van docenten worden *niet* tot het voorgestelde criterium gerekend.
- Er wordt een premie gezet op het inzetten van parttime docenten, die naast hun onderwijstaken ook een substantiële onderzoekstaak of andere functies in de beroepspraktijk vervullen. In het ergste geval is het geven van onderwijs slechts een neventaak of -functie.
- In bacheloropleidingen wordt een premie gezet op het inzetten van *overgekwalficeerde* docenten, die zich vooral op de meest getalenteerde studenten richten en de gemiddelde student in de kou laten staan. Met name in het universitaire onderwijs is dat risico groot.

We komen nu bij het **tweede criterium** van de Onderwijsraad: het excellente niveau van de eindwerkstukken of -scripties.

- Het meest perverse van dit criterium is dat er een premie wordt gezet op de kwaliteit van de werkstukken, *ongeacht de studieduur van de studenten*. Docenten kunnen de kans op de premie dus verhogen door studenten te bewegen extra vakken te volgen, meer tijd in hun werkstuk te steken en het tijdstip van afstuderen uit te stellen. Om dit effect tegen te gaan, zou men een **derde criterium** moeten stellen, bijvoorbeeld dat opleidingen de onderwijsopslag verspelen als *minder dan 50% van de instroom* het diploma in of binnen de officiële cursusduur behaalt.
- In de tweede plaats wordt er een premie gezet op *streng selectie vóór of tijdens het eerste cursusjaar*. Door alleen de meer getalenteerde studenten toe te laten vergroot men immers de kans dat zij aan het eind van hun opleiding werkstukken van hoge kwaliteit afleveren. Minder-selectieve opleidingen moeten zich veel kosten getroosten om hun studenten naar de eindstreep te brengen, terwijl die kosten niet gecompenseerd worden door een onderwijsopslag.³
- In de derde plaats vormt dit criterium een impuls voor het onderwijsinstituut om de studievrijheid van studenten te beperken: de verleiding is groot om studenten in te schakelen in R&D-programma's waarin zij onder begeleiding deelprojecten kunnen uitvoeren (netzoals nu al in het aio-onderzoek gebeurt). Niet de vormende functie voor de student maar de bijdrage aan de doelen van het R&D-programma wordt centraal gesteld.
- In de vierde plaats gaat het voorgestelde criterium faliekant voorbij aan het feit dat eindschrijftjes en -werkstukken in vele opleidingen *slechts een ondergeschikte bijdrage* aan het bereiken van de eindtermen leveren. Anders gezegd: er wordt een premie gezet op zodanige bijstelling van de onderwijsdoelen en eindtermen dat ze door het maken van eindschrijftjes en -werkstukken bereikt en getoetst kunnen worden (ten koste van cursussen, practica en stages). Niet de maatschappelijke functie van de

opleiding maar incentives uit het bekostigingsstelsel worden bepalend voor de inrichting van het curriculum.

- In de vijfde en laatste plaats wordt een premie gezet op *scripties en werkstukken met een grote studielast*. Onderwijsinstituten die op onderwijskundige gronden de voorkeur geven aan beheersbare, kleinere scripties en werkstukken, gespreid over het gehele curriculum, zullen in de slag om de kwaliteitsopslag het onderspit delven.

Kwaliteit belonen in het hoger onderwijs? In zijn persbericht bij het gelijknamige rapport heeft de Onderwijsraad 't nu eens over *bijzondere kwaliteit*, dan weer *topkwaliteit* en dan weer over *extra kwaliteit* (in aanvulling op de door accreditatie gewaarborgde basiskwaliteit).⁴ Dit slordige taalgebruik is tekenend voor het slechtdoortimmerde advies dat de raad dit keer heeft uitgebracht. Als een opleiding op een hoog kwaliteitsniveau van eindschrijft en -werkstukken kan bogen, kan dat inderdaad op het conto van *Bijzondere Kwaliteit* worden bijgeschreven. Maar het gaat veel te ver om op basis daarvan te concluderen dat de gediplomeerden (laat staan: de opleiding) van excellente kwaliteit zijn. Een hoge kwaliteit van de staf is evenmin voldoende om opleidingen een financiële bonus toe te kennen.⁵

Het voordeel van de beide criteria van de raad is wel dat ze goed kwantificeerbaar zijn. Maar in dat opzicht is een storende omissie dat de raad aan het toekennen van de kwaliteitsopslag niet de voorwaarde verbindt dat het numerieke opleidingsrendement aan redelijke eisen voldoet (die aanmerkelijk hoger zouden moeten liggen dan de slappe accreditatie-eisen van de NVAO!).⁶

Wes Holleman
weblog onderwijs 10-8-2007
www.onderwijsethiek.nl

¹ http://onderwijsraad.nl/uploads/pdf/kwaliteit_belonen_in_het_hoger_onderwijs.pdf (24/7/2007)

² <http://www.nvao.net/accreditatiekaders-nederland> (2003).

³ Het zou nog verdedigbaar zijn om *echte* top-opleidingen, die dankzij zware toelatingsselectie met kop en schouders boven alle andere uitsteken, een vergoeding te geven als ze ten gevolge daarvan een verhoudingsgewijs lage outputfinanciering zouden verwerven. Maar dan zou de onderwijsopslag slechts aan één à twee op de twintig opleidingen mogen toevallen.

⁴ http://onderwijsraad.nl/uploads/pdf/persbericht_kwaliteit_belonen_in_het_hoger_onderwijs.pdf

⁵ De eenzijdigheid van de benadering die door de raad is gekozen was transparanter verwoord als de raad op conceptueel niveau slechts één dimensie voor de excellentie van een opleiding had gekozen: de kwaliteit van de gediplomeerden, ongeacht studieduur en dropout. Daaraan verbindt hij dan twee (nogal zwakke) indicatoren: a) de kwaliteit van de eindwerkstukken en b) de bekwaamheden die de staf nodig heeft om een hoge kwaliteit van de gediplomeerden te waarborgen.

⁶ De NVAO (op.cit. p.7) verlangt slechts: a) Voor het onderwijsrendement zijn streefcijfers geformuleerd in vergelijking met relevante andere opleidingen. b) Het onderwijsrendement voldoet aan deze streefcijfers.